

ПСИХОЛОГІЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ: РЕАЛІЇ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Psychology of the Digital Space: Realities of the War Time

ІНКЛЮЗИВНІ ОСВІТНІ СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (аналітичний огляд)

Автор-упорядник:

Тетяна Іванівна ГОДЕЦЬКА

науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ORCIDiD: 0000-0003-0550-1894

Bibliometrics: BUN0037754

6

Анотація. Висвітлено науковий доробок провідних українських і закордонних науковців у контексті психологічного супроводу інклюзивних освітніх середовищ в умовах цифрової трансформації суспільства. Акцентовано увагу на працях, у яких дослідники стверджують, що одним із інноваційних напрямів розвитку української школи є інклюзивна освіта. Констатовано, що педагогічно обґрунтоване й виважене використання цифрових технологій відкриває широкі можливості для покращення якості освіти здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, її доступності, сприяння рівному доступу до освітніх послуг, плідній суспільній інтеграції на засадах інклюзивного підходу. Досліджено науковий доробок, в якому розроблено модель використання мультимедійних технологій у системі дошкільного закладу освіти при роботі з інклюзивною групою.

Йдеться про те, що дослідниками визначено структуру інклюзивної компетентності. Зазначено, що в контексті інклюзивної освітньої інноватики цифрова доступність є важливим аспектом забезпечення безбар'єрності для рівного доступу освітян, у тому числі тих, хто мають особливі потреби, до цифрових освітніх технологій та послуг. Наголошено, що Україна є однією з країн, яка першою на пострадянському просторі усвідомила важливість цифрової доступності та вжила заходів для її впровадження. Розглянуто психологічну самопомігу в умовах цифрового розвитку суспільства, особливості оптимізації професійних

⁶ Джерело: <https://school6-selidovo.dn.ua/474/inklyuzyvna-osvita> (дата звернення: 07.10.2024)

компетентностей соціальних працівників, вплив воєнного стану на психічне здоров'я особистості, психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання та виховання здобувачів освіти з особливими потребами. Зазначено, що воєнний стан країни суттєво ускладнює забезпечення інклюзивної освіти.

Підкреслено, що впровадження інклюзивної освіти залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, їхньої фахової підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Аналітичний огляд підготовлено на виконання аналітико-синтетичного етапу наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.) та у контексті реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, інклюзивне середовище, цифрові технології, цифрова трансформація освіти і педагогіки., психологія інклюзії.

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ В УКРАЇНІ

У роботі У Національній стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року, яку розроблено Міністерством освіти і науки України, йдеться про впровадження єдиної та ефективної державної системи для якісного інклюзивного навчання через: індивідуалізацію навчання з урахуванням здібностей і потреб кожного; сприяння соціальній інтеграції, толерантності та розуміння багатоманітності; розвиток потенціалу здобувачів для досягнення максимальних результатів; зменшення дискримінації в освітньому процесі; підтримку педагогів необхідними ресурсами для ефективного інклюзивного навчання; допомогу органам місцевого самоврядування у запровадженні політик інклюзії; забезпечення гнучкого переходу між закладами різних типів і рівнів освіти. Сучасний підхід до сприйняття особи з особливими освітніми потребами закріплено в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про позашкільну освіту» та «Про вищу освіту». Законодавча база створює можливості для отримання додаткової

постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі виходячи з освітніх потреб незалежно від наявності інвалідності [14].

У той же час Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року спрямовано на визначення ключових проблем та формування рішень для їх розв'язання/мінімізації та орієнтовано на провідні документи щодо створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцію про права осіб з інвалідністю [9], ратифіковану Законом України від 16.12.2009 р. (№ 1767-VI), Європейську соціальну хартію (переглянуту) [5], ратифіковану Законом України від 14.09.2006 р. (№ 137-V), Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [10], міжнародну ініціативу «Партнерство Біарріц» [20]. Констатовано, що під час розроблення ініціатив проаналізовано ряд кращих міжнародних практик створення безбар'єрного простору, зокрема країн Європейського Союзу, Канади, Сінгапуру, Японії, Великобританії, США. Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики [15].

Слід зазначити, що на реалізацію зазначених стратегій у контексті виконання прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025) відділом наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського розпочато роботу над відео-проєктом «Безбар'єрний простір Віртуального читального залу освітянина: інформаційно-аналітична підтримка психічного здоров'я в умовах воєнних реалій». Зокрема щодо психологічної допомоги освітянам і науковцям під час воєнного стану у рубриці «Освіта і наука в умовах війни» розміщено актуальні е-ресурси [7, 19, 25].

У статті «Становлення та розвиток інклюзивної освіти: світовий досвід» проаналізовано світовий досвід становлення освіти дітей з особливими

потребами. З'ясовано, що на становлення та подальший розвиток інклюзивної освіти в провідних країнах світу вплинули: звичаї та традиції Стародавньої Греції і Риму; погляди Августина Блаженного; принцип визнання всіх людей рівними в епоху Відродження; процес організації навчання всіх дітей відповідно до їхніх можливостей; погляди Я. Коменського та педагогічна діяльність Й. Песталоцці; методика навчання глухонімих дітей, запропонована А. Бланше; розроблення системи письма для сліпих; відкриття спеціальних шкіл для зазначеної категорії дітей; прийняття законів, які гарантують здобуття освіти дітьми з особливими потребами; започаткування інтеграційної моделі навчання; побудова освіти за принципом рівності; проведення різноманітних реформ у галузі освіти [6].

У статті «Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі» зазначено, що рівень розвитку цивілізації суспільства залежить від його ставлення до людини як найвищої цінності й потребує поваги, толерантності, доброзичливого ставлення до всіх, а особливо до людей з інвалідністю. З'ясовано, що впровадження інклюзії в Україні здійснюється на основі міжнародних стандартів та загальних цінностей. Акцентовано увагу на дитиноцентристській системі освіти, в якій домінує цілісний підхід, що відкриває шлях до реалізації прав і можливостей для кожної людини та передбачає рівний доступ до здобуття якісної освіти. Аргументовано, що в основу інклюзивної вищої освіти покладено принципи діалогу в рамках педагогіки партнерства, суб'єкт-суб'єктних відносин зі здоровим оточенням та принципи співіснування, обопільного суверенітету, свободи співрозвитку, єдності та прийняття рішень. Проаналізовано принципи забезпечення ефективності організації корекційно-розвивальної роботи педагогічними працівниками. Виокремлено проблеми, які виникають під час організації інклюзивного навчання та його супроводу. Запропоновано систему профілактичних заходів, що сприяють підвищенню ефективності корекційної роботи під час організації інклюзивної освіти у вищій школі. Доведено, що інклюзивна модель освітнього простору передбачає комплексний підхід, який включає систему освітніх послуг – адаптацію навчальних програм та планів,

фізичного середовища, методів і форм, використання існуючих у громаді ресурсів, залучення батьків, а також співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг здобувачам з особливими освітніми потребами. Зроблено висновок, що основною ідеєю в інклюзивному підході є те, що не особистість має підлаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних відносин, а суспільство має створити належні умови для задоволення особливих потреб кожної особистості. Прогнозовано, що дослідження особливостей психолого-педагогічного супроводу здобувачів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища є актуальною науковою проблемою [21].

У дисертації С. Потюк «Проблеми формування інклюзивного освітнього середовища початкової школи засобами інноваційних технологій (кінець XX – початок XXI століття)» виокремлено основні напрями створення інклюзивного освітнього середовища початкової школи в Україні у зазначений період: обґрунтування нормативно-правової бази щодо впровадження інклюзивної освіти: розроблення планування, концепцій, стратегій, шляхів реалізації, професійних аспектів; впровадження міжнародних і всеукраїнських проєктів; обмін досвідом з країнами Західної Європи та світу; теоретико-методичні дослідження українських і закордонних науковців. Йдеться про те, що держава відіграє визначальну роль у врегулюванні освітнього процесу та функціонуванні інклюзивної освіти. Розкрито стратегічні напрями реформування інклюзивної освіти, які закладено на національному рівні та задекларовано в нормативно-правових актах, починаючи з років затвердження незалежності, що відповідно передбачають становлення інклюзивної освіти на теренах України. Доведено, що Україна переходить на новий рівень освіти, у якому забезпечується рівний доступ усіх дітей до освіти – дитиноцентризм – суб'єкт-суб'єктні взаємостосунки між вчителем та школярем, підтримка дітей з особливими освітніми потребами та інтегрування в дитячий колектив, створення комфортних умов, безбар'єрного та інноваційного середовища. Розглянуто вплив, структурні елементи, методологічні основи та шляхи реалізації засобів інноваційних технологій у навчальній діяльності молодших школярів; визначено педагогічні умови

функціонування інклюзивного освітнього середовища початкової школи засобами інноваційних технологій; обґрунтовано значення і роль інноваційних технологій задля формування інклюзивного освітнього середовища в початковій школі. Встановлено зростання дослідницького інтересу до проблеми формування інклюзивного освітнього середовища засобами інноваційних технологій та зауважено на роботах таких науковців, як: І. Дичківська, І. Малишевська, О. Невмержицька, І. Калініченко, І. Коновальчук та ін. Приділено увагу аналізу особливостей та алгоритму застосування арттерапевтичних технологій, аромотерапії, артикуляційної гімнастики, ігрової технології, практик візуальних мистецтв, ерготерапії, казкотерапії, кейс-технологій, кінезіотерапії, кольоротерапії, музикотерапії, логотерапії, лялькотерапії, сендплею, су-джок терапії, пет-терапії, портфолію, проєктної технології, фототерапії. Наголошено, що, використовуючи інноваційні технології, педагогічні працівники допомагають підтримати складні емоції та почуття, надати сенсу і трансформувати, враховуючи психофізичні особливості кожного здобувача освіти. Підсумовано, що впровадження інноваційних технологій має ефективний вплив на молодших школярів з особливими освітніми потребами, оскільки здійснюється на теоретично-методологічних засадах, що враховує специфіку формування освітнього середовища для інклюзивного навчання в початковій школі [22].

У роботі «Розвиток інклюзивної освіти в Україні» зазначено, що, спираючись на аналіз світового досвіду, можна виокремити основні принципи інклюзії, які визначають нову парадигму освітніх відносин такі, як: цінність людини не залежить від її досягнень і здібностей; кожен має право на спілкування; всі люди потрібні один одному; справжнє виховання може здійснюватися лише в контексті реальних стосунків; всі люди потребують підтримки та дружніх стосунків з однолітками; різноманітність покращує всі сторони людського життя. Зауважено на механізмах міжгалузевої підтримки здобувачів з особливими освітніми потребами в Україні (рис. 1).

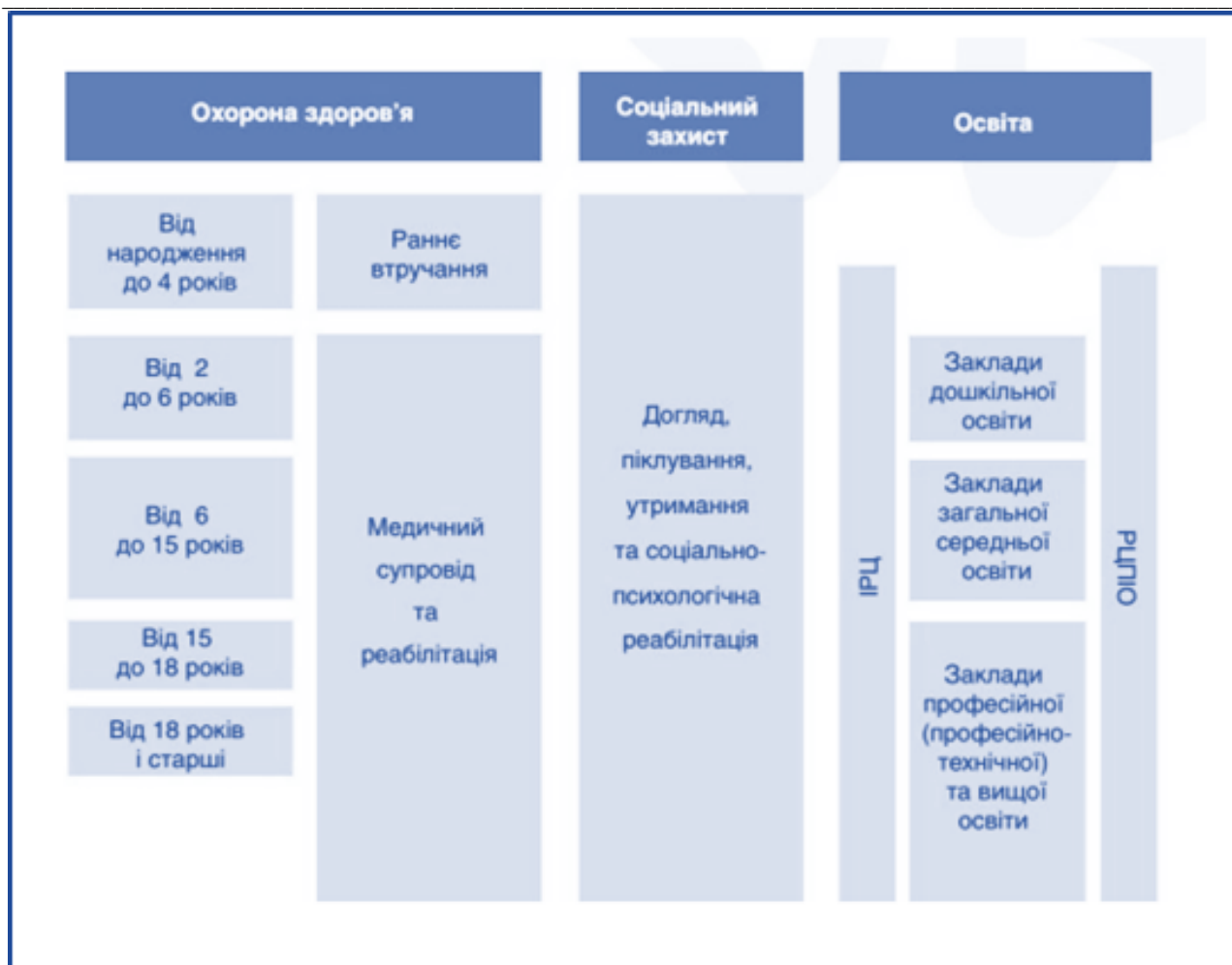

Рис. 1. Міжгалузєва підтримка здобувачів з особливими освітніми потребами в Україні
(А. Власюк [3])

Зауважено, що переваги розвитку такої підтримки інклюзивного навчання для здобувачів з особливими освітніми потребами в Україні є досить значущим з таких причин, що вони демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з однолітками в інклюзивному середовищі (якщо педагогічний колектив цілеспрямовано підтримує їх соціалізацію) порівняно з іншими дітьми в спеціальних закладах освіти, тобто удосконалюється їхня соціальна компетентність та комунікативні навички, вони мають більш інтенсивні навчальні програми (витрачають більше часу на виконання навчальних завдань і досягають високих результатів), їхня соціальна прийнятність покращується через навчання в малих групах, що є характерною рисою інклюзивної освіти. Доведено, що побудова ефективної системи інклюзивної освіти в Україні можлива на основі взаємодії різноманітних чинників, насамперед посилення

фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правового, методичного та кадрового забезпечення [3].

У статті «Соціальна відповідальність інклюзивної освіти закладів вищої освіти в умовах військового конфлікту» розглянуто, що інклюзивна освіта є ключовим елементом сучасної освітньої системи, яка передбачає забезпечення рівних можливостей та доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх особливих потреб. Зауважено, що у контексті військового конфлікту виклики, з якими стикаються заклади вищої освіти, стають особливо актуальними та потребують невідкладних та ефективних рішень. Проаналізовано сучасний стан інклюзивної освіти в умовах військового конфлікту. Здійснено оцінювання соціальної відповідальності університетів у таких умовах, а також визначено перспективи і напрями подальших досліджень у цій важливій галузі. Виявлено необхідність адаптації освітніх програм і методів до умов конфлікту, зокрема через впровадження гнучких навчальних планів та використання дистанційних технологій. Наголошено на важливості соціальної відповідальності університетів у забезпеченні доступу до освіти для всіх здобувачів, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами. Підсумовано, що військовий конфлікт суттєво ускладнює забезпечення інклюзивної освіти, зумовлюючи перешкоди в доступі до освітніх ресурсів, знищення інфраструктури та психологічні труднощі серед здобувачів освіти. Водночас наголошено, що в умовах конфлікту існують можливості для адаптації та інновацій у галузі інклюзивної освіти, зокрема через використання дистанційних технологій та гнучких підходів до навчання. Прогнозовано, що подальші дослідження в галузі інклюзивної освіти мають зосереджуватися на розробленні ефективних стратегій і методик, які враховують умови військового конфлікту. Передбачено вивчення міжнародного досвіду, розроблення інноваційних технологічних рішень, а також дослідження психологічних аспектів навчання в умовах стресу та кризи. Рекомендовано зосередитися на розробленні політик і програм, що сприяють соціальній відповідальності університетів та підтримці

всіх груп здобувачів освіти, зокрема тих, хто зазнає найбільшого впливу від конфлікту [1].

У статті «Цифрові наративи у навчанні дітей з особливими потребами – важливий напрям досліджень цифрової гуманістичної педагогіки» визначено предмет й актуальні напрями досліджень інноваційної галузі педагогічного знання «цифрова гуманістична педагогіка». З’ясовано суть категорій «цифровий наратив», «цифрова розповідь». Схарактеризовано технологію створення цифрових наративів; висвітлено зарубіжний досвід використання цифрових наративів у навчанні дітей з особливими потребами. Проаналізовано хід та результати міжнародних проєктів, спрямованих на використання цифрових наративів для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами зі шкільними спільнотами. Зауважено, що головним завданням педагогіки є освітній розвиток особистості, який у вітчизняній гуманістичній традиції ґрунтується на філософських ідеях кордоцентризму Г. Сковороди, педагогіки серця В. Сухомлинського, педагогіки добротворення І. Зязюна. Акцентовано, що у цифровому суспільстві педагогіка має враховувати вплив сучасних цифрових технологій на освітні процеси, у тому числі й психологічний. Констатовано, що важливим педагогічним завданням є створення концепцій інтеграції гуманістичного й технологічного компонентів освітнього процесу, які визначають шляхи використання ІКТ з метою підвищення якості навчання, надання йому властивостей демократичності, відкритості, індивідуалізації, творчості, мотивації громадян до пізнавально-навчальної діяльності. Наголошено, що зарубіжні фахівці виокремлюють кілька причин, які зумовлюють доцільність використання цифрових наративів для навчання здобувачів з особливими освітніми проблемами й активно долучити їх до освітнього процесу, де вони мають бути позитивно оціненими й сприйнятими іншими тощо. Запропоновано використати позитивний зарубіжний досвід в українських освітніх практиках навчання здобувачів з особливими освітніми потребами [12].

У статті «Шляхи забезпечення освіти особливої дитини в умовах інклюзії» наголошено, що нині українська школа зазнає фундаментальних змін, а інклюзивна освіта є одним з інноваційних напрямів її реалізації. Розкрито питання теоретичної та практичної підготовки фахівців, опанування ними методичним й дидактичним інструментарієм, який активно досліджується в науці, тобто формується нормативно-правова база організації інклюзивної освіти. Зазначено, що більшість дослідників схиляються до визначення інклюзії як процесу, який потребує залучення багатьох ресурсів і значних змін в організації навчання й виховання. Зауважено на потребі створення системи ефективного функціонування навчальної команди в умовах інклюзивної освіти. Визначено хід соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти, роботу педагогів, стосунки здобувача з учнівським колективом, позицію батьків дитини, якій було діагностовано розлад спектра аутизму (синдром Аспергера). Встановлено, що одним із вирішальних чинників у створенні сприятливого мікроклімату для здобувачів з особливими освітніми потребами є не тільки наявність спеціалістів-дефектологів, а й готовність до співпраці родини, педагогів, позиція адміністрації закладів освіти, співпраця з інклюзивно-ресурсним центром. Обґрунтовано, що готовність педагогів, сім'ї та соціуму до реалізації освіти здобувачів з особливими потребами є стратегічним завданням соціалізації кожної особливої дитини. Підсумовано, що досвід упровадження інклюзії не завжди однозначний, тому аналіз існуючих проблем, пошук заходів ефективного забезпечення якісної освіти у закладах загальної середньої освіти – це шлях розвитку та самовдосконалення педагогів, навчальних команд, інклюзивного середовища. Резюмовано, що все нове важко прокладає собі дорогу, але, незважаючи на труднощі забезпечення якісної освіти здобувачів з особливими освітніми потребами, необхідно поширювати інформацію про інклюзію, позитивний досвід її реалізації, змінюючи ставлення суспільства до людей з особливими потребами [17].

У монографії «Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища» розкрито теоретико-методологічні засади,

суть, зміст та організаційно-педагогічні умови процесу підготовки педагогів до комунікативної діяльності в інклюзивному середовищі. Висвітлено широкий спектр особливостей управління розвитком комунікативної компетентності педагогів та схарактеризовано адаптивні контентні розвитку їхньої комунікативної компетентності у процесі професійної діяльності в інклюзивному середовищі закладів освіти, позиціоновано сучасні тенденції щодо визначення та реалізації пріоритетних векторів у цьому контексті. Розглянуто особливості керування педагогічним колективом в умовах інклюзивного середовища на засадах організаційної культури. Зауважено, що високий рівень організаційної культури керівника можна розглядати як важливий сучасний компонент методичного продукту педагогічного колективу і як додатковий ресурс управління розвитком закладу освіти. Наголошено, що високий рівень культури професійного управлінського спілкування в інклюзивному середовищі, забезпечують такі механізми, як: комунікативні установки (я хочу /можу це робити); знання про засади, механізми, стратегії, форми спілкування, а саме про етичні норми спілкування, прийняті в інклюзивному середовищі, про психологію спілкування – категорії, закономірності, механізми сприймання й розуміння один одного (я знаю, як це робити); уміння застосовувати здобуті знання з урахуванням конкретної ситуації (я вмію це робити). Підсумовано, що управління закладом освіти з інклюзивною формою навчання – це спрямована координація й організація об'єкту управлінського впливу, за допомогою якого особа з особливими освітніми потребами реалізує технологічні, економічні й соціальні цілі [27].

У монографії «Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація» розкрито теоретико-методичні засади організації цифрової інклюзії та зосереджено увагу на аналізі державної політики, а також розробленні методичних рекомендацій доступності інформації, поданої в електронно-цифровій формі, для осіб найбільш чутливих соціальних груп. Наголошено, що технологічна інклюзія зможе розв'язати як персональні, групові, так і загальнодержавні й транснаціональні проблеми – це і сприяння економічному

розвитку, і скорочення бідності, і єдиний світовий простір країн, що розвиваються. Зазначено на власне освітніх принципах технологічної інклюзії, оскільки освіта вважається основним рушієм впровадження соціального включення, діджиталізації тощо. Узагальнено ідеї цифрової технологічної інклюзії та її основні підходи на основі системного аналізу найновіших досліджень та освітологічної практики, а також у контексті інклюзивної освітньої інноватики розглянуто цифрову доступність як важливий аспект забезпечення рівного доступу до цифрових технологій і послуг для всіх людей, включно з особами з інвалідністю (табл. 1).

Таблиця 1

Основні методологічні підходи до технологічної цифрової інклюзії

Підхід	Суть	Очікуваний результат
1	2	3
Оцінювання потреб	Визначення потреб цільової групи населення в контексті загальної групи	Розуміння соціально-економічного середовища, рівня освіти, фізичних здібностей та інших чинників, що можуть вплинути на використання технологій
Розвиток інфраструктури	Трансформація / створення необхідної інфраструктури для підтримки технологічної інклюзії	Відносно завершена фізична інфраструктура (підключення до інтернету, комп'ютерні лабораторії та інші об'єкти, які можуть допомогти людям отримати доступ до технологій)
Перманентне навчання та освіта	Технологічна інтеграція потребує від людей постійного оновлення навичок	Періодичне навчання, діагностування й самоконтроль щодо використання технологій та вдосконалення навичок цифрової грамотності

Продовження табл. 1

1	2	3
Доступ до технологій	Надання фізичного й конкретного функціонального (операціонального) доступу	Надання недорогого апаратного забезпечення (комп'ютери, смартфони, спеціальні пристрої), а також доступ до програмного забезпечення та інтернету
Дизайн для різноманітності	Розроблення універсальних технологій	Доступні технології, які прийнятні й валідні для людей з різними потребами, можливостями, мовами, культурами тощо

Відмічено, що Україна є однією з країн, яка першою на пострадянському просторі усвідомила важливість цифрової доступності та вжила заходів для її впровадження. Зазначено, що громадські організації (у співпраці із закладами освіти або автономно) також відіграють важливу роль у просуванні цифрової доступності для соціально незахищених верств населення в Україні. Наголошено, що подальше розроблення рекомендацій та вдосконалення стандартів цифрового доступу передбачає диференціацію й сегментацію прав, можливостей і потреб за різними нозологічними типами інвалідності. Наведено типологію щодо цифрових прав людей з інвалідністю, яка ґрунтується на узагальнених нозологічних підходах без урахування типу основного захворювання (розладу). Акцентовано на цифрових правах всіх типів осіб з обмеженими освітніми потребами, а саме:

1. Для групи людей, які мають фізичні порушення або порушення опорно-рухового апарату передбачено такі цифрові права: доступність вебсайтів та програмного забезпечення, доступ до допоміжних технологій (програми зчитування з екрана та програмне забезпечення для розпізнавання голосу); доступність мобільних пристроїв та програм (електронні книги, цифрові

документи, інформативні цифрові вивіски, дисплеї тощо); спеціальну ергономіку гаджетів та пристроїв.

2. Для групи людей, які мають сенсорні порушення передбачено такі цифрові права: доступний їхнім сенсорним можливостям цифровий контент і комунікаційні технології; доступ до допоміжних технологій (програми зчитування з екрана та дисплеї Брайля); переклад на жестову мову і субтитрування, що прямо корелює з правом на доступний відео- та аудіоконтент; телекомунікаційні послуги, зокрема такі, як послуги ретрансляції, спеціальні програми для слабкозорих, слабкочуючих тощо.

3. Для групи людей, які мають ментальні (когнітивні, інтелектуальні) та психічні (розлади емоцій, поведінки, хронічні пограничні та психотичні) розлади передбачено такі цифрові права: цифровий контент і технології, зручні інтерфейси та навігацію; доступ до допоміжних технологій, зокрема таких, як програмне забезпечення для розпізнавання мовлення та спрощені інтерфейси; електронне навчання та освітні технології; цифрове дозвілля та розваги.

Констатовано, що дещо інший спектр цифрових потреб мають люди з психічними розладами (психози, неврози, тривожність, депресія). Для них найважчими є онлайн-соціальна комунікація та взаємодія, їхні цифрові права передбачають: доступність цифрових ресурсів та послуг для покращення психічного здоров'я; валідну соціальну взаємодію та підтримку онлайн; доступ до допоміжних технологій (програмне забезпечення для розпізнавання мови й терапія віртуальною реальністю); приватність і конфіденційність у цифрових послугах психічного здоров'я; доступне цифрове дозвілля та розваги. Запропоновано використання мобільних додатків Stepping Stones, які розроблено спеціально для людей, яким важко запам'ятати інформацію чи її актуальну послідовність [3].

Здійснюючи ці кроки, відбувається розбудова більш інклюзивного і доступного цифрового ландшафту.

ПРАКТИКООРІЄНТОВНИЙ ПІДХІД В ІНКЛЮЗИВНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩАХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІКТ ТА ЗАСОБІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У роботі «Використання ІКТ у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами» зазначено, що нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Констатовано, що цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії й практиці освітнього процесу, пов'язаними з внесенням корективів у зміст технологій навчання, які мають бути адекватними сучасним технічним можливостям і сприяти гармонійному входженню дитини в інформаційне суспільство. Розглянуто особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в навчанні та вихованні дітей із особливими потребами. Зазначено, що одним із головних напрямів корекційно-розвивальної роботи є формування уявлень про навколишній світ, це є однією з передумов успішної соціалізації людини. Аргументовано, що удосконалення уявлень може здійснюватися шляхом: розширення знань про навколишнє середовище з поданням їх у такий спосіб, щоб активізувати розумові операції; використання у цьому сенсі інформаційних технологій. Запропоновано використання в корекційно-освітньому процесі спеціалізованих комп'ютерних технологій, що враховують закономірності та особливості розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, що дає змогу підвищити ефективність корекційного навчання, подолати порушення вищих психічних функцій, запобігти виникненню вторинних розладів писемного мовлення, а отже, знизити ризик соціальної дезадаптації здобувачів освіти. Наголошено, що правильна організація навчання, у тому числі й з застосуванням ІКТ, запобігатиме навантаженню та втомі у школярів, а також допомагатиме дітям усвідомити важливість збереження здоров'я [24].

У статті «До питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі інклюзивного навчання дітей із порушеннями слуху» розглянуто проблему абілітації, реабілітації та соціалізації дітей з порушеннями

слуху в процесі інклюзивного навчання з використанням ІКТ. Досліджено особливості розвитку мовлення та мислення дітей зазначеної нозології. Акцентовано увагу на тому, що ІКТ забезпечують індивідуалізацію та диференціацію освітнього й корекційно-розвивального процесів. Відповідно до узагальнених висновків зазначено, що теоретико-методичні засади становлення, розвитку, організації, визначення тенденцій, принципів та моделей функціонування інклюзивного навчання, інтегрування дітей з особливими потребами у заклади загальної середньої освіти за кордоном та в Україні розглядають багато дослідників. Акцентовано увагу на тому, що з точки зору впровадження сучасних інформаційних технологій в освітній процес, забезпечення його якісним багатоцілевим обладнанням, яке доцільно використовувати в системі інклюзивного навчання взагалі та в роботі з дітьми з порушеннями слуху зокрема, є ефективними інформаційні комплекси, побудовані на основі сенсорної панелі Smart Board, комп'ютера та проектора. Зазначені технології в умовах інклюзивного навчання, роботи з дітьми з порушеннями слуху, за словами дослідника, забезпечують сприйняття інформації на основі зору, створюють інтерактивне інформаційно-комунікаційне середовище, а функції, інструменти та комплекси програмного забезпечення для мультимедійної дошки забезпечують можливості спрямування навчально-корекційної роботи з учнями з порушеннями слуху й проблемами мовлення на активізацію навчальної діяльності, розширення кола осіб для спілкування, розвиток усного мовлення, формування мовленнєвої та комунікаційної компетентності школярів. Прогнозовано, що напямом подальших розвідок науковці вважають дослідження проблем забезпечення використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі інклюзивного навчання без завдання шкоди здоров'ю школярів [16].

У посібнику «Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання» зроблено одну із перших спроб систематизувати науковий і практичний досвід українських фахівців у зазначеному аспекті. Відображено ретроспективу переходу від концепції інтеграції (нормалізації) до соціальної інклюзії на засадах

гуманістичного підходу з визначенням теоретичних засад інформатизації процесів інклюзивного навчання. Запропоновано характеристику інклюзивного навчання, визначено категорії осіб, які можуть отримувати підтримку в рамках інклюзивного навчання, зазначено основні типи психофізичних порушень та функціональні обмеження, обумовлені ними, виокремлено головні умови успішного впровадження інклюзивного навчання. Окреслено переваги та проблеми впровадження ІКТ як засобу підтримки інклюзивного навчання. Обґрунтовано головні принципи реалізації універсального дизайну в освіті. Розглянуто адаптивні хмаро орієнтовані технології, розвиток і поширення яких сприяє індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, підтримці комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища, зокрема персоніфікованого, підвищенню якості й доступності електронних освітніх ресурсів. Схарактеризовано асистивні технології, що розглядаються як підгрупа адаптивних технологій. Зауважено на інформаційно-комунікаційних технологіях підтримки інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти та розкрито особливості їх застосування у навчанні та вихованні дітей з особливими потребами з позиції компенсування фізичних недоліків за допомогою новітніх засобів. Проаналізовано нормативно-правову базу стосовно інклюзивного навчання дітей дошкільного віку в закладах загальної середньої та дошкільної освіти та розглянуто програми дитячого розвитку осіб із особливими потребами. Окреслено основні перешкоди у впровадженні інклюзивного навчання у сфері дошкільної освіти. Визначено також зміст поняття «мультимедійна технологія» та розкрито переваги її використання в інклюзивному навчанні, схарактеризовано її види для застосування в дошкільних інклюзивних групах, визначено критерії добору якісних мультимедійних ресурсів. Висвітлено інформаційно-комунікаційні технології підтримки інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти із забезпеченням спеціальних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами, вадами у стані здоров'я та інвалідністю. Надано загальну характеристику рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації для здобувачів освіти із

порушеннями слуху, зору, ортопедичними патологіями та ДЦП, розладами аутистичного спектра, розумовою відсталістю.

Розглянуто переваги використання smart-технологій. З'ясовано суть категорій «цифровий наратив», «цифрова розповідь», схарактеризовано технологію створення цифрових наративів. Проаналізовано зарубіжний досвід використання цифрових наративів у навчанні здобувачів освіти з особливими потребами. Висвітлено переваги впровадження електронних соціальних мереж в освітній процес та основні можливості їх використання в роботі зі здобувачами освіти, які мають функціональні обмеження. Виокремлено основні проблеми застосування ІКТ з підтримки інклюзивного навчання в закладах вищої освіти, з якими стикається молодь з функціональними обмеженнями у здобутті вищої освіти. Обґрунтовано також доцільність впровадження інтернет-обчислювальних середовищ (ІОС), у тому числі хмаро орієнтованих, у процесі інклюзивного навчання з фізико-математичних дисциплін у вищій школі. Розкрито переваги використання ІОС CoCalc та ін. [26].

У навчальному курсі «Інклюзивне навчання. Робота із здобувачами освіти із особливими освітніми потребами» наголошено, що концепція інклюзивної освіти є складним, багатоаспектним питанням та нині містить низку проблем і суперечностей, а успішність впровадження інклюзивної освіти залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, фахової підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Визначено актуальність інклюзивного процесу із забезпеченням прав здобувачів з особливими освітніми потребами на отримання якісної освіти з урахуванням їх потреб і можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців закладів професійної (професійно-технічної) освіти до виконання завдань інклюзивного навчання. Визначено мету курсу – засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання. Окреслено завдання курсу такі, як:

формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти; підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо використання технологій інклюзивного навчання; розвиток та удосконалення практичних умінь і навичок роботи із здобувачами з особливими освітніми потребами; усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності. Матеріали курсу зорієнтовано на розвиток освітологічної, андрагогічної, професійно-педагогічної та інноваційної компетентностей та компетентності з професійно-особистісного розвитку педагогічних працівників.

Реалізацію завдань рекомендовано здійснювати шляхом самостійного опрацювання слухачами навчального матеріалу, виконання контрольних-діагностичних матеріалів з удосконалення вмінь і навичок на практиці застосовувати здобуті теоретичні знання, участі в рефлексійно-оцінювальному блоці з метою використання здобутих знань, умінь (навичок) у професійно-педагогічній діяльності, написання та захисту на підсумковому етапі випускної роботи/проєкту (на вибір). Зазначено, що психолого-педагогічний супровід здобувачів з особливими освітніми потребами в закладах професійної (професійно-технічної) освіти містить навчально-організаційний, психологічний, соціальний складники. Наголошено на викликах, з якими стикаються педагоги під час навчання здобувачів з особливими освітніми потребами – постійний моніторинг навчальної діяльності здобувачів, дбаючи про їхню безпеку, приймаючи відмінності, проявляючи гнучкість у виборі методик, створюючи особливу атмосферу взаємопідтримки та взаємодопомоги. Аргументовано, що для досягнення потрібно сформувати команду психолого-педагогічного супроводу для роботи зі здобувачами з особливими освітніми потребами [11]. На нашу думку, дослідження діяльності психолого-педагогічних команд в інклюзивному освітньому середовищі є одним із цікавих об'єктів наукових досліджень сьогоденної педагогічної та психологічної науки і практики.

У статті «Модель використання мультимедійних технологій вихователем дошкільного навчального закладу у навчально-виховній роботі з інклюзивною групою» зазначено, що поширення мультимедійних технологій у навчанні, вихованні й розвитку дошкільнят з особливостями психофізичного розвитку нині є знаковою світовою тенденцією. Актуальність цього напрямку, за словами науковців, зумовлена пріоритетним завданням освіти, що полягає у забезпеченні сталого розвитку особистості дитини, її розумових здібностей, здатності до творчого й самостійного мислення.

Наголошено, що інтерактивність, можливість відображення великих обсягів даних у стислому доступному форматі, позитивний вплив на активізацію пізнавальних процесів, розвитку мислення, уваги, уяви, пам'яті, мовлення та ін., інтеграція різноманітних типів мультимедійних даних та їх вплив на різні органи чуття – ці та інші характеристики зумовлюють доцільність використання мультимедійних технологій у навчанні, вихованні й розвитку дошкільнят з особливостями розвитку, зокрема в умовах інклюзивної освіти.

Розроблено авторську модель використання мультимедійних технологій вихователем закладу дошкільної освіти в роботі з інклюзивною групою. Модель містить п'ять взаємопов'язаних блоків, обумовлених логікою реалізації освітнього процесу – цільовий, змістовий, технологічний, діагностичний та результативний. Важливим елементом моделі є організаційно-педагогічні (створення в дитячому навчальному закладі інклюзивної групи; технічне оснащення групи; забезпечення якісними мультимедійними ресурсами; розвиток ІК-компетентності вихователів) та психолого-педагогічні умови (дотримання базових принципів дидактики, вікової психології, ергономіко-педагогічних вимог, педагогічно виважений добір мультимедійних технологій та органічна їх інтеграція зі змістом навчальної програми, урахування медичних протипоказань і рекомендацій у роботі з дітьми), реалізація яких головним чином визначає успішність реалізації самої моделі (рис. 2).

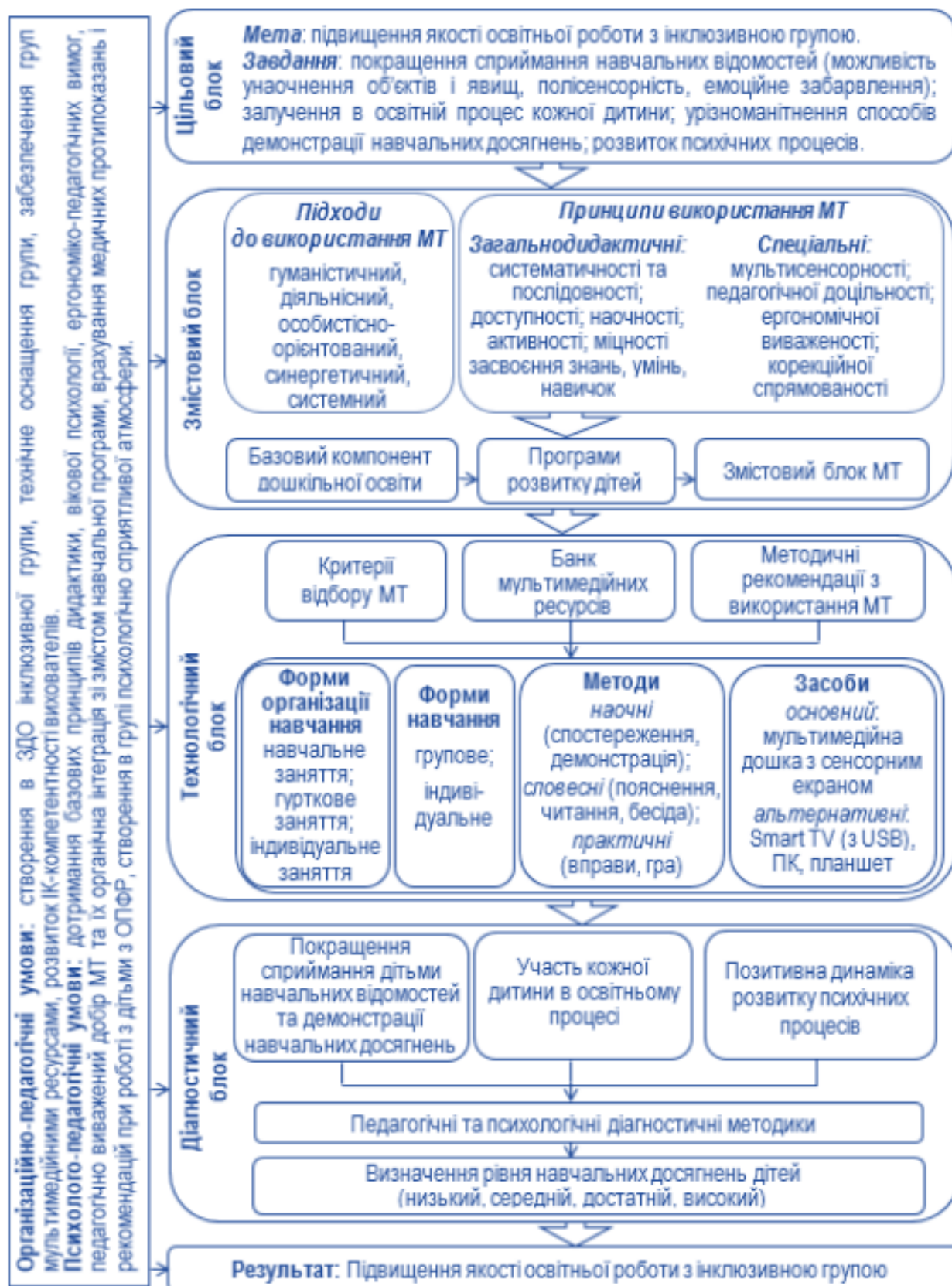

Рис. 2. Модель використання мультимедійних технологій вихователем у навчально-виховній роботі з інклюзивною групою (Ж. Матюх [13]).

Підсумовано, що впровадження мультимедійних технологій дає можливість значно розширити й урізноманітнити методику роботи з дітьми дошкільного віку, а запровадження авторської моделі використання мультимедійних технологій сприятиме підвищенню якості освітнього процесу в інклюзивній групі за рахунок покращення сприймання дітьми навчальних відомостей, урізноманітнення способів демонстрації навчальних досягнень, розвитку психічних процесів вихованців. Прогнозовано, що подальші дослідження доцільно спрямувати на експериментальне підтвердження ефективності реалізації авторської моделі [13].

У статті «Готовність викладачів ЗВО до реалізації інклюзивної освіти» зазначено, що в системі вищої освіти України спостерігається тенденція зростання кількості здобувачів освіти із порушеннями розвитку, що визначає необхідність нагального розв'язання проблеми підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзії, адже викладачі без спеціальної підготовки й сформованої готовності до реалізації інклюзивної освіти не в змозі адекватно сприймати здобувачів з особливими освітніми потребами. Наголошено, що до педагогічних кадрів різних спеціальностей висуваються специфічні вимоги щодо наявності та мобілізації спеціальних знань, умінь і навичок організації, реалізації, а також організаційно-методичного забезпечення інклюзивного освітнього процесу. Зазначено, що педагогічні працівники освітньої установи мають знати основи корекційної педагогіки та спеціальної психології, мати чітке уявлення про особливості психофізичного розвитку здобувачів освіти з обмеженими можливостями здоров'я, про методики та технології організації освітнього та реабілітаційного процесу для них. Зауважено, що професійно-особистісна готовність педагога до роботи зі здобувачами з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивної освіти передбачає насамперед певний рівень сформованості інклюзивної компетентності як складника фахової компетентності. Наголошено, що реалізація ідей інклюзивного навчання також актуалізує проблему розвитку цілого комплексу якостей, що ґрунтуються на особистісних ресурсах педагога, зокрема: певний рівень емоційного інтелекту;

емпатія; самовладання та саморегуляція; фізична та емоційна витривалість; гнучкість, рухливість та культура професійного мислення. Зазначено, що в умовах інклюзивної освіти набувають вагомості установки співробітництва, гуманістичної орієнтації педагогів, ціннісне ставлення до підтримуючих моделей спілкування, толерантності. Підсумовано, що правильна організація освітнього процесу, виважене вибудовування педагогічних дій, використання педагогічних інновацій стане запорукою успішної реалізації ідей інклюзивного навчання у закладах вищої освіти [28].

У статті «Особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами» розглянуто головні завдання організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти та окреслено перспективи їх розв'язання в українській школі. З'ясовано, що в інклюзивному класі для педагогів важливим завданням є облік індивідуальних можливостей учнівського колективу, залучення здобувачів з особливими потребами в освітній процес, добір ефективних форм і методів організації освітньої діяльності на занятті, що дає змогу кожному здобувачу освіти (незалежно від загальної мети) засвоїти навчальний матеріал відповідно до програми. Визначено, що якість надання освітніх послуг в інклюзивному класі переважно визначається тим, наскільки враховуються потенційні можливості кожного здобувача освіти. Зазначено, що потрібно спланувати освітній процес так, щоб здобувачі з особливими освітніми потребами не були виключеними зі спільної діяльності, а в міру своїх можливостей і здібностей брали участь у запланованих видах діяльності, незважаючи на те, має здобувач порушення розумового розвитку чи розлади аутичного спектра, вади зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо. Підсумовано, що організація освітнього процесу в інклюзивному класі має відповідати таким принципам, як-от: принцип дитиноцентризму – орієнтація й адаптація освітнього процесу до потреб і можливостей будь-якої дитини; забезпечення персоналізації індивідуальних програм розвитку – складання програми з урахуванням потенційних можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами в рамках спільної активної діяльності та

загальних цілей освітнього закладу; відповідна диференціація змісту, стратегій і засобів навчання для забезпечення доступу до загального навчального плану, що відповідає віку дитини [8].

ІНКЛЮЗИВНА ПІДГОТОВКА ПСИХОЛОГІЧНИХ КАДРІВ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

У статті «Колаборація теорії та практики у рамках підготовки майбутніх психологів до роботи в інклюзивній освіті» висвітлено досвід кафедри практичної психології Донбаського державного педагогічного університету щодо особливостей підготовки майбутніх практичних психологів до роботи в інклюзивних групах. Звернуто увагу на актуальність дослідження. Зазначено, що враховуючи темпи зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами, забезпечити це право можна за допомогою організації для них інклюзивної освіти. Наголошено, що впровадження інклюзивної форми навчання потребує плідної та різнопланової роботи, спрямованої на модифікацію, адаптацію матеріального середовища закладів освіти, їх програм, ментального сприйняття усіх учасників освітнього процесу та соціуму взагалі. Долучено до опитування засобами анкети у googleform 120 здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» та 60 керівників закладів освіти. Організовано фокус-групи зі стейкхолдерами. За результатами проведеного дослідження встановлено, що здобувачі першого курсу спеціальності 053 «Психологія» мають переважно низький рівень обізнаності щодо інклюзивної освіти та виявляють особистісну неготовність до роботи у закладах освіти з інклюзивною формою навчання. Встановлено типові проблеми молодих фахівців у цій сфері та зафіксовано факт необхідності цілеспрямованої підготовки майбутніх психологів до роботи у закладах освіти з інклюзивною формою навчання. Розроблено міждисциплінарну комплексну систему підготовки майбутніх практичних психологів до діяльності в інклюзивній освіті, засновану на колаборації сучасної теорії та практики. Підсумовано, що така система підготовки здобувачів освіти зі спеціальності 053 «Психологія» до роботи в умовах інклюзивної освіти

виявилась ефективним засобом для розвитку когнітивної, емоційно-вольової та мотиваційної готовності психологів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [18].

У статті «Зміст інклюзивної компетентності психолога як учасника команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами» наголошено на значущості ефективно організованого інклюзивного навчання як показника якісної освіти. Розглянуто дослідження науковців, яке виявило суттєву невідповідність української нормативно-правової бази стосовно інклюзивного навчання європейських цінностей та керівним засадам; сформульовано чинники складнощів впровадження інклюзивної освіти в Україні. Звернуто увагу на кадрове забезпечення інклюзивної освіти, і передусім – на позиції психолога в інклюзивному освітньому просторі. Систематизовано нормативно-правові, методичні та дослідницькі матеріали, присвячені визначенню змісту та формам діяльності психолога та інших учасників команди супроводу закладів освіти в українському нормативно-правовому законодавстві, відповідно здійснено порівняльний аналіз цього процесу. Зазначено, що в стандарті «Практичний психолог закладу освіти» відсутній інклюзивний складник фахової компетентності психолога, а поняття «інклюзивне навчання» подано в переліку таких ситуативних утручань, як булінг, прояви насильства та шкідливі звички. Виявлено недостатню конкретику щодо відповідності понятійного поля вислову «інклюзивна компетентність» за вимогою часу. Обґрунтовано поняття «інклюзивна компетентність» практичного психолога як необхідної його здатності надавати професійну допомогу дітям з особливими освітніми потребами в закладах освіти. Розроблено структуру інклюзивної компетентності, яка охоплює особистісні, міжособистісні та діяльнісні складники; конкретизовано зміст цих компонентів та зазначено найкращий формат їх формування – безпосереднє навчання із супроводом експертного коучингу. Зорієнтовано дослідницький пошук на процес формування інклюзивної компетентності у майбутніх психологів в системі їхньої підготовки в закладах освіти або її розвитку в процесі підвищення кваліфікації вже досвідчених

психологів. Зроблено прогностичний висновок щодо подальших досліджень в експериментальній перевірці ефективності впровадження програми розвитку інклюзивної компетентності як однієї з найважливіших у діяльності практичного психолога в контексті організації цілеспрямованого й послідовного командного супроводу здобувачів освіти з особливими потребами [2].

Адже організація й проведення наукових досліджень у ключі наукового підходу до визначення змісту інклюзивної компетентності практичних психологів, коригування у цьому сенсі формату підготовки майбутніх практичних психологів в закладах освіти та їхній розвиток у системі післядипломної освіти уможливить якість надання ними продуманої й цілеспрямованої допомоги здобувачам освіти з особливими освітніми потребами.

У статті «Психологічні аспекти пізнавальної мотивації дітей з порушеннями когнітивного розвитку» зазначено, що глобальне удосконалення освітніх процесів, які відбуваються нині в Україні, зумовлює зміни орієнтації в галузі освіти, філософія яких відповідає гуманістичній спрямованості, ґрунтується на унікальності кожної особистості, і має на меті забезпечення найоптимальнішої адаптації кожного в умовах інтенсивної, незалежної інтелектуальної діяльності. Акцентовано, що продуктивність будь-якої діяльності людини залежить від потреб особистості, рівня домагань, від змісту виконуваної діяльності й обумовлюється мотиваційними чинниками, які її спрямовують, а успіх у навчально-пізнавальній діяльності залежить від умінь дитини здійснювати зворотний зв'язок через самоаналіз у процесі засвоєння інформації. Констатовано, що ці вміння нерозривно пов'язані з мотивацією, яка забезпечує успішне виконання навчально-пізнавальних завдань, сприяє становленню особистості, яка самостійно вдосконалюється і розвивається. Наголошено, що мотиваційна сфера здобувачів освіти з особливими потребами, втім як і психічна сфера, є дисгармонійною з погляду реального рівня розвитку і потенційних можливостей, що виявляється і в розбіжності між значущими і реально діючими мотивами, зокрема зазначено, що найбільше ці відмінності

спостерігаються на етапі початкового навчання. Підсумовано, що пізнавальна мотивація характеризується змістовністю, тобто прямо пов'язана зі змістом пізнавальної діяльності, динамічністю, тобто характеризує форму, динаміку вираження доміантних мотивів. Отже, підкреслено, що залучення дитини до навчально-пізнавальної діяльності передбачає наявність необхідних мотивів, що утворюють «ядро мотивації суб'єкта пізнання», яке утворюється домінуючими мотивами, на основі сформованості пізнавальних інтересів. Прогнозовано, що подальше дослідження пізнавальної мотивації буде спрямоване на з'ясування особливостей пізнавальних мотивів та сформованості потреби в досягненні старших дошкільників з порушеннями когнітивного розвитку: пізнавальної мотивації на початку роботи (готовність до роботи), мотивації в процесі виконання роботи (залученість, підтримка інтересу, уважність тощо), мотивації завершення [23].

Отаким чином, узагальнюючи в підсумку аналітичні результати, які акумулюють набутий за останні роки досвід наукового доробку провідних українських і зарубіжних дослідників з висвітлення психолого-педагогічних аспектів формування, функціонування й розбудови інклюзивних освітніх середовищ в умовах цифрової трансформації суспільства, можемо стверджувати, що нині у науково-дослідницькому просторі проблематика інклюзивної освіти знаходиться на високому щаблі актуальності.

Виокремлено актуальні прогнози щодо організації наукових досліджень, зокрема такі, як-от:

❖ дослідження пізнавальної мотивації, спрямоване на з'ясування особливостей пізнавальних мотивів здобувачів освіти з порушеннями когнітивного розвитку;

❖ дослідження у ключі наукового підходу до визначення змісту інклюзивної компетентності практичних психологів, коригування у цьому сенсі формату підготовки майбутніх практичних психологів в закладах освіти та їхній розвиток у системі післядипломної освіти, що уможливить якість надання ними

продуманої й цілеспрямованої допомоги здобувачам освіти з особливими освітніми потребами;

❖ дослідження процесу використання педагогічних інновацій в реалізації ідей інклюзивного навчання у закладах вищої освіти;

❖ дослідження, спрямовані на експериментальне підтвердження ефективності реалізації інтегрованих авторських моделей інклюзивного навчання здобувачів з особливими освітніми проблемами;

❖ дослідження діяльності психолого-педагогічних команд в інклюзивному освітньому середовищі;

❖ дослідження доцільності впровадження інтернет-обчислювальних середовищ, у тому числі хмаро орієнтованих, у процесі інклюзивного навчання з фізико-математичних дисциплін у вищій школі;

❖ дослідження проблем забезпечення використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій інклюзивного навчання без завдання шкоди здоров'ю суб'єктів освітнього процесу;

❖ компаративістичні дослідження з вивчення зарубіжного досвіду упровадження позитивний зарубіжний досвід в українських освітніх практиках навчання здобувачів з особливими освітніми потребами та створення інклюзивних освітніх середовищ у закладах загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти;

❖ дослідження з адаптивного управління закладом освіти з інклюзивною формою навчання, зокрема менеджмент розбудови інклюзивного і доступного цифрового ландшафту;

❖ дослідження з розвитку ідеї цифрової технологічної інклюзії та її основних підходів на основі системного аналізу найновіших досліджень та освітологічних практик;

❖ дослідження інклюзивної освітньої інноватики – цифрової доступності як важливого аспекту забезпечення рівного доступу до цифрових технологій і послуг для всіх людей, включно з особами з інвалідністю;

❖ дослідження з розроблення політик і програм, що сприяють соціальній відповідальності університетів та підтримці всіх груп здобувачів освіти, зокрема тих, хто зазнає найбільшого впливу від військових конфліктів;

❖ дослідження специфіки формування освітнього середовища для інклюзивного навчання в дошкільній освіті та початковій школі;

❖ дослідження інтеграції фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики;

❖ дослідження кращих міжнародних практик створення безбар'єрного простору тощо.

Зазначений контекст не завершує наявні актуальні вектори прогнозованих майбутніх досліджень, а лише акцентує увагу наукового і освітнього співтовариства на результатах дослідницьких пошуків відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, які отримано під час аналітико-синтетичного етапу прикладного наукового дослідження, яке триває за темою «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід».

Отже, матеріали аналітичного огляду спрямовано на інформаційне забезпечення реалізації вагомих нормативно-правових і законодавчих рішень національного значення, про які йдеться у довіднику, а також уможливають інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології в контексті реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року в Україні. Це сприятиме більш ефективній підготовці здобувачів освіти, розвитку педагогічних і наукових кадрів та забезпечуватиме розвиток інклюзивної компетентності в цифровому вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батченко Л. В., Штулер І. Ю., Баула О. В. Соціальна відповідальність інклюзивної освіти закладів вищої освіти в умовах військового конфлікту.

Журнал стратегічних економічних досліджень. 2024. № 6. С. 8–16. DOI:
<https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.1>.

2. **Бірюкова К. Д.** Зміст інклюзивної компетентності психолога як учасника команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. Вип. 16(61). С. 5–15. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.16\(61\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.16(61).01).

3. **Власюк А. В.** Розвиток інклюзивної освіти в Україні. Київ, 2023. 34 с. URL:
<http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5038/pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.10.2024)

4. **Давиденко Г. В.** Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI:
<https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236>.

5. **Європейська соціальна хартія** (переглянута). URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#n3 (дата звернення: 23.09.2024).

6. **Жадько О. А.** Становлення та розвиток інклюзивної освіти: світовий досвід. *Грааль науки*. 2024. № 35. С. 405–413. DOI <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.01.2024.073>.

7. **Інформаційний супровід** профілактики емоційного вигорання в умовах воєнного стану / уклад. І. Е. Коваленко. *Віртуальний читальний зал освітянина. Рубрика «Освіта і наука в умовах війни» (відео-проект «Безбар'єрний простір ВЧЗО: інформаційно-аналітична підтримка психічного здоров'я освітян в умовах воєнних реалій»); ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2023. URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740976/>; <https://dnpb.gov.ua/my/1-ER-IAS-ps-2024.mp4> (дата звернення: 13.09.2024).*

8. **Коврігіна Л. М.** Особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 4. С. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-22-28>.

9. **Конвенція про права осіб з інвалідністю**. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 23.10.2024).

10. **Конвенція Організації Об'єднаних Націй** про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 15.10.2024).

11. **Коссова-Сіліна Г. О.** Інклюзивне навчання. Робота із здобувачами освіти із особливими освітніми потребами : електрон. навч. курс. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 129 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740470/> (дата звернення: 15.09.2024).

12. **Лещенко М. П., Тимчук Л. І.** Цифрові наративи у навчанні дітей з особливими потребами – важливий напрям досліджень цифрової гуманістичної педагогіки. *Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання* : навч. посіб. / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава, 2018. С. 96–118. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711366/> (дата звернення: 15.10.2024).

13. **Матюх Ж. В.** Модель використання мультимедійних технологій вихователем закладу дошкільної освіти в освітній роботі з інклюзивною групою. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія.* 2018. № 1. С. 80–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2018_1_14 (дата звернення: 15.10.2024).

14. **Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року.** URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.10.2024).

15. **Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.** URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.10.2024).

16. **Нетьосов С. І.** До питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі інклюзивного навчання дітей із порушеннями слуху. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія Педагогіка і психологія.* 2018. № 2. С.143–151. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-16-23>.

17. **Нетъосов С. І., Ляшенко В. В.** Шляхи забезпечення освіти особливої дитини в умовах інклюзії. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія Педагогіка і психологія*. 2019. №1. С. 70–77. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-1-17-9>.

18. **Панасенко Е. А., Березка С. В., Лічман В. В.** Колаборація теорії та практики у рамках підготовки майбутніх психологів до роботи в інклюзивній освіті. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2021. Вип. 64. С. 179–192. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.11>.

19. **Панічна атака в умовах воєнного стану:** симптоми, причини, техніки нормалізації / уклад. Росток М. Л., Коваленко І. Е. *Віртуальний читальний зал освітянина. Рубрика «Освіта і наука в умовах війни» (відео-проект «Безбар'єрний простір ВЧЗО: інформаційно-аналітична підтримка психічного здоров'я в умовах воєнних реалій»); ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_w1wjIRIP-s&t=41s; <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736434/> дата звернення: 12.11.2023).*

20. **«Партнерство Біарріц»:** в Україні оцінили досягнення на шляху створення рівних можливостей для всіх громадян. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/partnerstvo-biarric-v-ukrayini-ocinili-dosyagnennya-na-shlyahu-stvorennya-rivnih-mozhливостей-dlya-vsih-gromadyan> (дата звернення: 15.10.2024).

21. **Потапюк Л. М.** Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія Педагогіка і психологія*. 2021. № 1. С. 119–124. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2021/1/15.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).

22. **Потюк С. В.** Проблеми формування інклюзивного освітнього середовища початкової школи засобами інноваційних технологій (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... д-ра філософії. Дрогобич, 2024. 316 с.

23. **Прохоренко Л. І., Бужинецька К. Б.** Психологічні аспекти пізнавальної мотивації дітей з порушеннями когнітивного розвитку. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26–

27 берез. 2018 р., м. Тереховля : у 2 ч. / Ін-т спец. педагогіки НАПН України; упоряд.: Лапін А. В., Сурмай Л. О., Щуцька О. І. Київ, 2018. С. 184–187. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710552/> (дата звернення: 15.10.2024).

24. **Рожкова Н. С.** Використання ІКТ у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *На урок*. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-ikt-u-roboti-z-ditmi-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-293090.html> (дата звернення: 15.10.2024).

25. **Сон і розлади сну** в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний супровід освіти і науки в умовах воєнного стану / уклад. І. Е. Коваленко. *Віртуальний читальний зал освітянина. Рубрика «Освіта і наука в умовах війни» (відео-проект «Безбар'єрний простір ВЧЗО: інформаційно-аналітична підтримка психічного здоров'я освітян в умовах воєнних реалій»); ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2023. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739751/>; <https://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-osvityanyna/>; <https://www.youtube.com/watch?v=hhJyCNWWWiE> (дата звернення: 13.09.2024).*

26. **Сучасні засоби ІКТ** підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711366/> (дата звернення: 15.10.2024).

27. **Тимошко Г. М., Гладуш В. А.** Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин: Вид. Лисенко М. М., 2023. 192 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734281/> (дата звернення: 15.10.2024).

28. **Шумський О., Шумська О.** Готовність викладачів ЗВО до реалізації інклюзивної освіти. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. Vol. 1, No. 4, P. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220104.06>.

Inclusive Educational Environments in the Context of Digital Transformation of Society: Psychological Aspect (analytical review)

Author-compiler:

Tatiana Ivanovna GODETSKA

Researcher of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. The article highlights the scientific achievements of leading Ukrainian and foreign scientists in the context of psychological support of inclusive educational environments in the context of digital transformation of society. The attention is focused on the works in which researchers argue that inclusive education is one of the innovative directions of development of the Ukrainian school. It is stated that the pedagogically sound and balanced use of digital technologies opens up wide opportunities for improving the quality of education of students with special educational needs, its accessibility, promoting equal access to educational services, and fruitful social integration based on an inclusive approach. The article examines the scientific heritage, which developed a model of using multimedia technologies in the system of preschool education when working with an inclusive group. The researchers have identified the structure of inclusive competence. It is noted that in the context of inclusive educational innovation, digital accessibility is an important aspect of ensuring barrier-free equal access to digital educational technologies and services for educators, including those with special needs. It is emphasised that Ukraine is one of the countries that was the first in the post-Soviet space to realise the importance of digital accessibility and take measures to implement it. The article considers psychological self-help in the context of post-pandemic development of society, the peculiarities of optimising the professional competencies of social workers, the impact of martial law on the mental health of the individual, psychological and pedagogical support for inclusive education and upbringing of students with special needs. It is noted that the martial law of the country significantly complicates the provision of inclusive education. It is emphasised that the introduction of inclusive education depends on the understanding of inclusion by teachers as a value of a democratic society, the development of tolerance, changes in attitudes towards people with special needs, and their professional preparation for work in an inclusive educational environment. The analytical review was prepared to implement the analytical and synthetic stage of the research 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023-2025) and in the context of the implementation of the National Strategy for the Development of Inclusive Education until 2029 and the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030.

Keywords: Information and Analytical Support, Inclusive Environment, Digital Technologies, Digital Transformation of Education And Pedagogy, Psychology of Inclusion.